

”Nu lagde Politiet deres raa Hænder paa Marietta.” Om valget mellem singularis og pluralis i forbindelse med kollektiver.

Jørgen Schack & Eva Skafte Jensen

Abstract

This paper concerns so-called collective nouns in Danish, i.e. nouns such as *befolkning* ‘population’, *familie* ‘family’, *hold* ‘team’, *par* ‘pair’, *regering* ‘government’. Due to their semantics, they can govern elements in the singular, as well as elements in the plural. We present the results of two empirical studies on the use of the possessive pronouns *sin*, *sit*, *sine*, *dens*, *dets* ‘its’ (sg.), and *deres* ‘their’ (pl.) in connection with a range of different collectives. The results indicate that the choice between singular and plural forms is partly contextually, partly lexically determined. We also analyze our results in terms of the concept of “low” versus “high member-level accessibility” (Joosten et al. 2007), and the concepts of “animacy” (Corbett 2000) and “empathy” (Langacker 1987b).

Nøgleord

kollektiver, dansk, numerusstyring, individniveau, animathed

1. Indledning

Emnet for denne artikel er substantiver af den type som traditionelt kaldes *kollektiver* eller (især i ældre fremstillinger) *samlingsnavne* (jf. fx Aa. Hansen 1965: 73; E. Hansen 1993: 75), dvs. substantiver som fx *befolkning*, *familie*, *hold*, *par*, *regering*. Kollektiverne er kendetegnet ved at have en tosidet semantik, idet man både kan opfatte et kollektivs referent som ’en enhed (der består af flere individer)’ og som ’en flerhed af individer (der indgår i en enhed)’. Som følge af denne semantiske tosidethed kan kollektivernes

morfologiske singularisformer både tilknytte elementer som forudsætter at de semantisk er singularis, jf. (1), og elementer som forudsætter at de semantisk er pluralis, jf. (2).

- (1) Superligaklubben Lyngby henter islandsk forstærkning inden forårssæsonen, hvor **holdet** skal slås for **sin** eksistens i den bedste række. (Berlingske.dk 2023)
- (2) Efter at Spaniens kvindelandshold søndag vandt VM, kyssede Rubiales spilleren Jennifer Hermoso på læberne, da **holdet** skulle have **deres** medaljer efter den store triumf. (Berlingske.dk 2023)

I tilfælde som (1) og (2) er det tænkeligt at konteksten har spillet en rolle for valget af henholdsvis singularis (*sin*) og pluralis (*deres*): I (1) er det enhedens (snarere end individernes) eksistens i den bedste række som er på spil; i (2) skal hvert individ i enheden have overrakt en medalje. I mange andre tilfælde synes valget mellem pluralis og singularis dog at være bestemt af det enkelte kollektiv snarere end af den kontekst ordet optræder i (jf. nedenfor).¹

Alle kollektiver er semantisk tosidede, og det er derfor ikke fyldestgørende at beskrive dem som ”substantiver der altid betegner en flerhed” (Hansen & Heltoft 2011: 451). En beskrivelse som hævder det modsatte, er selvfølgelig heller ikke tilfredsstillende, fx ”substantiv, der betegner en som enhed opfattet flerhed” (Ordbog over det danske Sprog, opslagsordet 1. *Kollektiv*). Kollektivernes stammer er som nævnt både singularis og pluralis i semantisk henseende.

Nogle kollektiver forbindes imidlertid typisk med elementer som signalerer singularisbetydning, mens andre typisk forbindes med elementer som signalerer pluralisbetydning. I afsnit 4.5. fremlægger vi resultaterne af to empiriske undersøgelser af brugen af possessiverne *sin* (*sit, sine*), *dens*, *dets* (singularis) og *deres* (pluralis) i tilknytning til en række forskellige kollektiver. Vi har undersøgt sprogbrugen i et nutidigt aviskorpus og i et romankorpus

¹ Det skal dog bemærkes at der derudover kan findes tilfælde som vanskeligt kan forklares med henvisning til kontekstuelle eller leksikalske forhold, men som tyder på en vis grad af mere eller mindre vilkårlig numerusvariation, fx (...) *at Oleksandra Sjenkevytja (...) takkede den danske befolkning for dens støtte til Ukraine* (Information.dk 2023) overfor *Den russiske leder takker befolkningen for deres patriotisme under revolten* (Information.dk 2023). En sådan tilsyneladende vilkårlig variation kan vi kun forklare med henvisning til kollektivernes generelle semantiske tosidethed.

som omfatter perioden 1870-1899. Resultaterne af vores undersøgelser stemmer i store træk overens med resultaterne af en undersøgelse af nederlandske kollektiver (Joosten et al. 2007). I den sidstnævnte undersøgelse konkluderes det at nogle kollektiver, fx *regering* ('regering'), i semantisk henseende snarest er singularis, mens andre, fx *echtpaar* ('ægtepar'), snarest er pluralis. Sådanne semantiske forskelle skyldes ifølge Joosten et al. at nogle kollektiver har et (kognitivt) svært tilgængeligt individniveau ('low member level accessibility') og derfor især kalder på en kollektiv tolkning ('enhedstolkning'), mens andre kollektiver har et let tilgængeligt individniveau ('high member level accessibility') og derfor især kalder på en distributiv tolkning ('flerhedstolkning'). I afsnit 5.1. og 5.2. diskuterer vi resultaterne af vores undersøgelser med udgangspunkt i bl.a. Joosten et al. 2007.

2. Den traditionelle norm

Den traditionelle norm har krævet singularis i elementer som er knyttet til kollektiver, jf. E. Hansen (1993: 76): "I det korrekte sprog² er mekanisk overensstemmelse ental – ental og flertal – flertal vigtigere end præcision i betydningen. Til et navneord i ental skal altså svare stedord og tillægsord i ental, og flertal må ikke forekomme: *personalet er tit uberegneligt i sine reaktioner.*" Ifølge Aa. Hansen (1965: 73) er "entalskongruensen [i almindelighed] den normale og det i skriftsprog eneste brugelige, medens flertalskongruensen tilhører talesproget." En undtagelse er Oxenvad (1974: 30), som uden forbehold anfører at man sætter "omsagnsleddet i ental, hvis der tænkes på helheden, men i flertal, hvis der mere tænkes på de enkelte individer."

Brugen af former som afspejler en distributiv tolkning af kollektiver, kan føres langt tilbage. Her følger et par eksempler fra 1800-tallet:

- (3) Da **Politiet** vilde føre ham i Fængsel, fandt **de** ham liggende foran den gamle Ovn. (Bergsøe: Fra den gamle Fabrik, 1869).
- (4) Nu lagde **Politiet deres** raa Hænder paa Marietta (F.T. (pseudonym): Tugthusfangen Hannibal og den smukke Rosalie, 1883).

Men brugen af semantisk motiverede pluralisformer forekom også før 1800-tallet. Mikkelsen (1911: 211) anfører et eksempel fra Holberg

2 Med "det korrekte sprog" henviser Erik Hansen her til den normative traditions opfattelse af hvad der tæller som "korrekt" dansk, ikke til sin egen opfattelse af hvad der er godt og naturligt dansk.

(Mascarade, 1724): ”*Ungdommen vænnes ... til at blive haardføre*,” og der kan muligvis findes betydelig ældre eksempler.

Den normative traditions modstand mod at lade distributiv tolkning af kollektiver komme til udtryk i den syntaktiske kontekst har normalt kun omfattet konstruktioner af de typer som er eksemplificeret ovenfor, nemlig konstruktioner med adjektiviske prædikativer, anaforiske pronomener og possessiver. Os bekendt har ingen frarådet at lade kollektiver optræde i kontekster som de nedenstående:

- (5) I mellemtiden havde **politiet omringet** banken, og nysgerrige var strømmet til. (Information.dk 2023)
- (6) Hun husker, hvordan **familien skændtes** nærmest dagen lang. (JyskeVestkysten 2023)
- (7) **Parret drev i fællesskab** gården med stor flid. (JyskeVestkysten 2017)

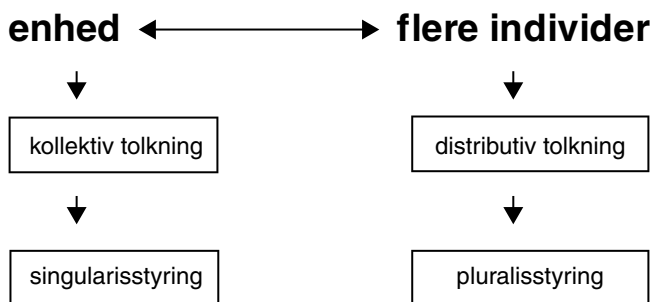
Verber som *omringe*, *skændes* og en ordforbindelse som *i fællesskab* kræver et nominal som betegner ’mere end én’, eller en konstruktion med konsubjekt: **Betjenten omringede banken*; **Han drev gården i fællesskab* (men med konsbjekt: *Han drev gården i fællesskab med sin kone*). (5)-(7) er eksempler på *indholdssyntaktisk rektion*, dvs. det forhold at ”et element stiller grammatiske krav til sin styrelses semantik” (Hansen & Heltoft 2011: 104).

3. Semantisk motiveret styring

Valget mellem singularis- og pluralisformer i forbindelse med kollektiver er altså eksempler på semantisk motiveret styring. Som det er fremgået af det ovenstående, kan kollektivets semantik både motivere singularisstyring og pluralisstyring, og derfor er det i denne sammenhæng ikke hensigtsmæssigt at reservere betegnelsen *semantisk kongruens* (jf. fx Åfarli & Vangsnes 2020: 537) til brugen af tilknyttede pluralisformer:

Ettersom betydningen både inneholder et entalls- og et flertalls-element, kan en argumentere for at entallskongruens er like ’semantisk’ som flertallskongruens. At entallskongruens også har formell motivasjon, mens flertallskongruens mangler slik motivasjon, er en annen sak. (Nesset, Enger & Janda 2022: 125)

Som Nessel, Enger & Janda gør opmærksom på, har singularisstyring ("entallskongruens") – i modsætning til pluralisstyring ("flertallskongruens") – også "formell motivasjon," og vi kan derfor strengt taget ikke vide om tilknyttede singularisformer faktisk er semantisk motiverede, eller om de blot afspejler en traditionel "mekanisk overensstemmelse ental – ental" (jf. afsnit 2.). Men som det vil fremgå af afsnit 4.5., har vi ved de fleste af de undersøgte kollektiver overvejende eller altovervejende fundet singularisstyring, hvorimod kun få kollektiver overvejende eller altovervejende viser pluralisstyring. Konteksten kan afgjort spille en rolle for valget mellem singularis og pluralis, men det er svært at forestille sig at et flertal af kollektiverne overvejende optræder i kontekster som motiverer singularisstyring, mens en mindre del overvejende optræder i kontekster som motiverer pluralisstyring. Meget tyder derfor på at der i høj grad er tale om leksikalsk betingede forskelle (jf. afsnit 1.), forstået sådan at nogle kollektiver især lægger op til en kollektiv tolkning, der syntaktisk ytrer sig ved singularisstyring, mens andre kollektiver især lægger op til en distributiv tolkning, der syntaktisk ytrer sig ved pluralisstyring, jf. figur 1.

Figur 1

4. To empiriske undersøgelser

I dette afsnit fremlægger vi resultaterne af to empiriske undersøgelser af brugen af possessiverne *sin* (*sit*, *sine*), *dens*, *dets* (singularis) og *deres* (pluralis) i tilknytning til en række kollektiver.

4.1. De benyttede korpusser

Som tidligere nævnt har vi undersøgt sprogbrugen i to korpusser: et nutidigt avis-korpus og et romankorpus som omfatter perioden 1870-1899. Avis-korpusset består af landsdækkende aviser fra 2023 og indeholder

knap 111 mio. ord.³ Romankorpusset er det såkaldte MeMo-korpus, som omfatter ca. 900 danske og norske romaner fra det moderne gennembrud. Korpusset indeholder knap 65 mio. ord.⁴ Norske forekomster i MeMo-korpusset er manuelt sorteret fra.

4.2. De undersøgte kollektiver

Undersøgelsen af den nutidige sprogbrug omfatter følgende 15 kollektiver: *befolkning, familie, folketing, gruppe, hold, klub, kommune, ledelse, organisation, par, parti, politi, regering, udvalg, virksomhed*. De nævnte kollektiver er udvalgt fra *Nye danske kerneord. Danske aviser 2012-2016* (Diderichsen & Schack 2022); der er dermed tale om såkaldte kernesubstantiver, dvs. 'meget hyppigt forekommende substantiver' (i nutidigt avissprog). Vi har med udvalget af kollektiver forsøgt at dække forskellige semantiske felter, bl.a. 'politik' (*folketing, parti, regering*) og (overvejende) 'sport' (*hold, klub*), 'mere almene betegnelser for (grupper af) personer' (*befolkning, familie, par*).

Undersøgelsen af sprogbrugen i perioden 1870-1899 omfatter følgende 5 kollektiver, som også optræder på den ovennævnte liste: *Befolkning, Familie, Politi, Par, Reg(j)ering*. Årsagen til at vi her nøjes med at undersøge 5 kollektiver, er at de øvrige 10 kollektiver på den nutidige liste giver meget få eller slet ingen relevante forekomster i MeMo-korpusset.

4.3. De benyttede søgestreng

Vores søgestreng er udformet som regulære udtryk (regex) og finder et kollektiv i ubestemt eller bestemt form singularis efterfulgt af 0 til 3 eller 0 til 5 mellemliggende ord efterfulgt af *sin, sit, sine, dens, dets* eller *deres*, fx [(word = "Familie" | word = "familie" | word = "Familien" | word = "familien")] [word]{0,3} [(word = "sin" | word = "sit" | word = "sine" | word = "dens" | word = "dets" | word = "deres")]. I avis-korpusset kan der i vores søgninger være 0-3 ord mellem et kollektiv og en af de nævnte possessive ordformer; i MeMo-korpusset kan der (af hensyn til tilstrækkelig forekomstvolumen) være 0-5 mellemliggende ord. Alle forekomster er tjekket manuelt for at sikre at possessivet faktisk henviser til kollektivet.

3 Avis-korpusset indeholder tekster fra følgende kilder: Berlingske, Ekstra Bladet, Information, Jyllands-Posten, Kristeligt Dagblad, Politiken og Weekendavisen (alle kilder inkl. netudgaver). Tekstmaterialet har Dansk Sprognævn fået stillet til rådighed af mediearkivet Infomedia, og vi kan af hensyn til reglerne om ophavsret ikke linke til korpusset.

4 Se beskrivelsen af MeMo-korpusset her: <https://nors.ku.dk/english/research/projects/measuring-modernity/>.

4.4. Bemærkning om det possessive *sin* (*sit*, *sine*)

Som anført i Hansen & Heltoft (2011: 590) refererer det possessive *sin* som hovedregel til singularissubjekter, men i ”mange tilfælde henvises der imidlertid med *sin/sit/sine* til pluralissubjekt.” Vi har som nævnt ovenfor regnet forekomster af *sin/sit/sine* som forekomster af singularisstyring, og det ville jo være en uheldig praksis hvis det empirisk kan påvises at disse possessivformer hyppigt henviser til et pluralissubjekt. Ehlers (2023: 224) har imidlertid fundet at der i KorpusDK henvises til en ”plural antecedent” i kun 0,6 % af samtlige forekomster med *sin/sit/sine*. Vi kan derfor nok gå ud fra at forekomster af *sin/sit/sine* i langt de fleste tilfælde kan regnes som forekomster af singularisstyring.

4.5. Fordelingen af *sin/sit/sine/dens/dets* og *deres* i de benyttede korpusser

Tabel 1 og 2 på næste side viser antallet af forekomster af *sin/sit/sine/dens/dets* (singularisstyring) og *deres* (pluralisstyring) ved de undersøgte kollektiver i henholdsvis landsdækkende aviser 2023 og MeMo-korpusset. I de to tabeller er kollektiverne opregnet i stigende orden efter deres tilbøjelighed til pluralisstyring (procentvis fordeling).

Kollektivet *regering/Reg(j)ering* har altovervejende singularisstyring (i MeMo-korpusset ingen forekomster af pluralisstyring). Kollektivet *par/Par* er i begge korpusser en statistisk outlier, som adskiller sig fra de øvrige kollektiver ved at have en særdeles stærk tilbøjelighed til pluralisstyring. Ifølge Lundskær-Nielsen & Holmes (2010: 102) er *par* (semantisk) pluralt (“**Par** is plural”), i modsætning til fx *hold* og *regering*: “Collective nouns such as **hold** (team) and **regering** (government) may indicate either a group (and the complement is singular) or a number of individuals (and the complement is plural).” Substantivet *par* er dog efter vores opfattelse et kollektiv på linje med fx *hold* og *regering*, idet ordet, alt efter konteksten, kan motivere såvel distributiv som kollektiv tolkning, jf. (8) og (9).

- (8) Sidste år (...) så **det daværende par** tilbage på **deres** forhold. (EkstraBladet.dk 2023)
- (9) Ja, jeg vil gå så langt som til at sige, at man kan måle temperaturen på kærligheden i et ægteskab ved at se på, hvordan **parret** håndterer **sin** økonomi. (Berlingske.dk 2023)

	<i>sin/sit/sine/dens/dets</i>	<i>deres</i>	i alt
<i>klub</i>	281 (97 %)	10 (3 %)	291
<i>regering</i>	1206 (96 %)	48 (4 %)	1254
<i>organisation</i>	79 (95 %)	4 (5 %)	83
<i>virksomhed</i>	124 (93 %)	10 (7 %)	134
<i>parti</i>	199 (92 %)	17 (8 %)	216
<i>kommune</i>	104 (86 %)	17 (14 %)	121
<i>folketing</i>	28 (85 %)	5 (15 %)	33
<i>udvalg</i>	19 (83 %)	4 (17 %)	23
<i>hold</i>	86 (81 %)	20 (19 %)	106
<i>ledelse</i>	35 (64 %)	20 (36 %)	55
<i>politi</i>	139 (62 %)	86 (38 %)	225
<i>gruppe</i> ⁵	50 (60 %)	33 (40 %)	83
<i>befolkning</i>	38 (38 %)	62 (62 %)	100
<i>familie</i>	58 (37 %)	100 (63 %)	158
<i>par</i>	4 (3 %)	151 (97 %)	155

Tabel 1: landsdækkende aviser 2023

	<i>sin/sit/sine/dens/dets</i>	<i>deres</i>	i alt
<i>Reg(j)ering</i>	39 (100 %)	0 (0 %)	39
<i>Politi</i>	37 (88 %)	5 (12 %)	42
<i>Familie</i>	76 (73 %)	28 (27 %)	104
<i>Befolkning</i>	6 (67 %)	3 (33 %)	9
<i>Par</i>	5 (14 %)	30 (86 %)	35

Tabel 2: MeMo-korpusset (1870-1899)

I (8) er distributiv tolkning mere eller mindre tvungen pga. ordet *forhold* (indholdssyntaktisk rektion, jf. afsnit 2.). I (9) giver kollektiv tolkning god mening, idet et par jo kan opfattes som en enhed med én samlet økonomi.

5 Substantivet *gruppe* kan, ligesom *hold* og *par*, optræde som kvantumsangivelse i forbindelse med artsbetegnelser som betegner 'personer', fx *en mindre gruppe unge*, *et hold forskere*, *et par Venstrevælgere*. Den syntaktiske relation mellem kvantumsangivelse (fx *gruppe*) og artsbetegnende substantiv (fx *unge*) er ikke klar (Hansen & Heltoft 2011: 526), og vi har derfor set bort fra forekomster af denne type.

I MeMo-korpusset placerer *Politi*, *Familie* og *Befolkning* sig mellem yderpunkterne *Reg(j)ering* og *Par* og har dermed overordnet set samme relative placering som de tilsvarende ord i det nutidige aviskorpus.⁶

Et andet forhold som skal fremhæves, er at forekomsten af pluralisstyring er steget over tid hvad angår de 5 kollektiver som de to empiriske undersøgelser har til fælles (jf. tabel 1 og 2).

Meget tyder altså på at den normative traditions forbud mod pluralisstyring (jf. afsnit 2.) ikke står så stærkt som tidligere.

5. Diskussion af de empiriske resultater

I dette afsnit diskuterer vi resultaterne af vores empiriske undersøgelser med udgangspunkt i (a) distinktionen *let/svært tilgængeligt individniveau* (jf. afsnit 1.) og (b) begrebet *animathed*.

5.1. Distinktionen *let/svært tilgængeligt individniveau*

Som nævnt i afsnit 1. er nogle kollektiver ifølge Joosten et al. (2007) kendetegnet ved at have svært tilgængeligt individniveau (og kalder derfor snarest kalder på en kollektiv tolkning), mens andre kollektiver er kendetegnet ved at have et let tilgængeligt individniveau (og kalder derfor snarest på en distributiv tolkning). En korpusundersøgelse af 18 nederlandske kollektiver viser at det kognitivt baserede træk 'let tilgængeligt individniveau' er positivt korreleret med hyppig brug af plurale former i anaforiske pronomener og possessiver (Joosten et al. 2007: 87).

Distinktionen svært vs. let tilgængeligt individniveau bygger på Langackers begreb (*conceptual*) *profiling*, dvs. det forhold at konceptuelle elementer i en sproglig struktur kan træde frem (blive prominente) på bekostning af andre elementer, som dermed træder i baggrunden (Langacker 1987a: 183, 491). For at efterprøve kollektivets profilering af svært/let tilgængeligt individniveau sammenstiller Joosten et al. en række nederlandske kollektiver med adjektiver som beskriver væsensforskellige egenskaber, bl.a. *jong* ('ung') og *groot* ('stor') med *club* ('klub'), *team* ('hold, team') og *echtpaar* ('ægtepar'). Sammenstillingen af adjek-

6 Ordene *Familie/familie* og *Befolkning/befolkning* har byttet plads i de to korpusser, men det skal bemærkes at der (på grund af et lavt antal forekomster, i alt 9) ikke er statistisk signifikant forskel mellem singularis- og pluralisstyring ved *Befolkning* i MeMo-korpusset ($p = 0,32$). Signifikansberegningerne (goodness of fit, signifikansniveau $p < 0,05$) er overalt beregnet ud fra antallet af forekomster af henholdsvis singularis og pluralis, ikke ud fra de to numerusformers procentvise fordeling (<https://www.socscistatistics.com/tests/goodnessoffit/default2.aspx>).

tiver (egenskaber) med kollektiver skal vise om den egenskab som et bestemt adjektiv tilskriver et kollektivs referent, typisk fremkalder en kollektiv eller en distributiv tolkning af kollektivet. Joosten et al. indeler på denne baggrund de undersøgte kollektiver i tre kategorier: svært tilgængeligt individniveau (kategori 1), midt mellem (kategori 2) og let tilgængeligt individniveau (kategori 3). Det nedenstående eksempel (overtaget fra Joosten et al. 2007: 91, vores oversættelse) illustrerer rationalet bag den ovenfor skitserede sammenstilling af egenskaber og adjektiver:

- a. en lille, ung forening
- b. et lille, ungt hold
- c. et lille, ungt par

I et tilfælde som a. (*forening*) knytter både *lille* og *ung* sig til substantivets enhedsniveau (enheden er lille og ung), mens samme adjektiver i c. (*par*) begge knytter sig til substantivets individniveau (individerne er små og unge). I b. (*hold*) knytter *lille* sig til enhedsniveauet, mens *ung* knytter sig til individniveauet (enheden er lille og består af unge individer). Det forhold at samme adjektiver udløser forskellige tolkninger (kollektiv eller distributiv tolkning) alt efter hvilket kollektiv de forbindes med, indikerer at kollektiver som fx de tre nævnte (*forening*, *hold* og *par*) er forskellige med hensyn til profilering af enheds- og individniveau. I a.-c. ser man en gradvis stigning hvad angår 'tilgængelighed af individniveau' (sværest tilgængeligt > lettere tilgængeligt > lettest tilgængeligt).

Vi har appliceret den beskrevne metode på en række af de kollektiver som optræder på vores liste. Nogle af de nederlandske kollektiver har ækvivalenter (eller nær-ækvivalenter) på vores liste med danske kollektiver, og vi når frem til resultater som i høj grad modsvarer dem man finder hos Joosten et al.

Først skal det bemærkes at nogle adjektiver synes at fremkalde en kollektiv tolkning uanset hvilket kollektiv de knyttes til. Det gælder fx adjektivet *ny*:

- (10) Det er **et forholdsvis nyt parti**. Det kom første gang i Stortinget i 2017 med et enkelt mandat. (Berlingske.dk 2023)

- (11) Onsdag var der gang i rygtebørsen på X, hvor flere spekulerede i, at 47-årige Reese Witherspoon og 68-årige Kevin Costner skulle været **et nyt par** i kølvandet på begge skuespilleres nylige skilsmisser. (EkstraBladet.dk 2023)

I både (10) og (11) angår adjektivet *ny* konstellationen af individer (dvs. enheden) snarere end de individer som indgår i konstellationen.

Andre adjektiver, og det er de mest interessante i denne sammenhæng, fremkalder typisk en kollektiv tolkning i tilknytning til nogle kollektiver, mens de i tilknytning til andre kollektiver typisk fremkalder en distributiv tolkning. Det gælder fx adjektivet *ung*.⁷

- (12) For det første er vi **en ung klub**, som dermed naturligvis ikke har nydt godt af opbakning igennem generationer. (Jyllands-Posten.dk 2023)
- (13) Moderaternes egen forklaring er, at de er **et ungt parti**, som endnu er i færd med at få politik på alle hylder. (Kristeligt-Dagblad.dk 2023)
- (14) Danskerne har fuldendt et generationsskift, hvorfor det var **et ungt hold**, alle under 30 år, der sad over for de aserbajdsjanske favoritter. (Weekendavisen 2023)
- (15) I dag står Grand Hotel tilbage som et billede på en by [Kosovo], der døjer med korruption og høj arbejdsløshed blandt **en ung befolkning** med en gennemsnitsalder på 28 år. (Jyllands-Posten 2023)
- (16) Her følger vi i fem afdelinger **en ung familie** fra graviditeten og til et stykke efter fødslen. (Kristeligt Dagblad 2023)
- (17) Hele rummet vibrerede, fortæller et **ungt par** på 29 og 30. (EkstraBladet.dk 2023)

⁷ Det skal understreges at vi her beskriver det *typiske* (som bekræftes af undersøgelser i et aviskorpus på ca. en mia. ord). Vi udelukker altså ikke at der kan findes forekomster af fx *et ungt parti* med betydningen 'et parti med unge medlemmer' og forekomster af *et ungt hold* med betydningen 'et relativt nystiftet hold'.

I tilknytning til kollektiverne *klub* og *parti* angår egenskaben 'ung' typisk enhedernes alder, ikke individernes, jf. (12) og (13); 'ung' betyder her omtrent det samme som 'ny', jf. (10). I tilknytning til kollektiverne *hold*, *befolkning*, *familie* og *par* angår 'ung' derimod typisk individernes, ikke enhedens, alder.⁸ Andre egenskaber, fx 'berømt', giver tilsvarende tolkninger ved kollektiverne *klub* (kollektiv tolkning) og *par* (distributiv tolkning). Man vil kunne karakterisere fx en fodboldklub som 'berømt' uden samtidig at hævde at individerne i enheden er kendt af mange. Et par (ægtepar e.l.) kan derimod normalt kun karakteriseres som 'berømt' hvis det antages at begge individer i enheden er kendt af mange (jf. note 8):

- (18) Lige nu er **den berømte klub** [Manchester United] i en skidt position som nummer otte i Premier League. (Ekstra Bladet 2019)
- (19) Almindelig kendt var det, at **det berømte par** [Tove Ditlevsen og Victor Andreassen] levede i et frit og omkringsfarende forhold. (Information 2023)

Hvor egenskaben 'ung' som nævnt typisk fremkalder en distributiv tolkning i forbindelse med kollektiverne *hold* og *familie*, fremkalder egenskaben 'berømt' i forbindelse med samme kollektiver derimod typisk en kollektiv tolkning:

- (20) 27-årige Urias er pitcher for baseballboldet Los Angeles Dodgers og en stor profil for **det berømte hold**. (EkstraBladet.dk 2023)
- (21) Stroganoff var emigrant fra Rusland og ud af **en berømt familie**, der spillede en hovedrolle i russisk historie fra 1500-tallet og frem til revolutionen. (Jyllands-Posten 2005)

Undersøgelser som de ovenfor skitserede indikerer at det også for dansk gælder at kollektiver kan karakteriseres semantisk med udgangspunkt i distinktionen svært/let tilgængeligt individniveau: Kollektiver som *klub*, *parti* og *regering* hører hjemme i kategori 1. Andre kollektiver, fx *befolkning*,

8 I tilfældet *en ung befolkning* angår egenskaben 'ung' individernes gennemsnitlige alder; det impliceres m.a.o. at de fleste individer i enheden er 'unge'. Når samme egenskab knyttes til en enhed med et lille, fast antal individer (som fx *par*, *duo*, *trio*), impliceres det derimod normalt at samtlige individer i enheden er unge.

familie og *hold*, er mere labile⁹ i denne henseende og hører derfor hjemme i kategori 2. Kun ét af de undersøgte kollektiver, nemlig *par*, hører klart hjemme i kategori 3.

Som det måske er fremgået, er det ikke uproblematisk at placere kollektiverne i diskrete kategorier. En kontinuert skala med 'sværest tilgængeligt individniveau' i den ene ende og 'lettest tilgængeligt individniveau' i den anden ville måske give en mere retvisende fremstilling af kollektivernes semantik. I øvrigt skal det tilføjes at konceptuelle ligheder og forskelle mellem kollektiver kan skyldes polysemi. En sammenstilling af egenskaber og kollektiver som fx *en lille, ung befolkning* overfor *en lille, ung familie* placerer de to kollektiver *befolkning* og *familie* i samme kategori; i begge tilfælde knytter *lille* sig typisk til enhedsniveauet, mens *ung* typisk knytter sig til individniveauet. Ordet *familie* kan imidlertid både betyde 'husstand' og 'slægt' (jf. Den Danske Ordbog, opslagsordene *familie* og *husstand*). I (16) bruges ordet i betydningen 'husstand', mens det i (21) snarest bruges i betydningen 'slægt'. Dette forklarer også hvorfor adjektivet *gammel* i forbindelsen *en gammel familie* både kan fremkalde en distributiv og en kollektiv tolkning (sml. *en gammel befolkning*, som normalt vil fremkalde en distributiv tolkning). Og tilsvarende kan et semantisk overlap spille ind; det er fx tilfældet ved kollektiver som *hold* og *klub*: *Hvilket hold/Hvilken klub spiller hun for?* (jf. også det forhold at navne som *Brøndby (IF)* og *FCK* både kan referere til 'hold' og 'klubber': *FCK møder Brøndby IF i Parken; Brøndby IF har et trecifret millionunderskud*).

Uanset de nævnte kategoriseringsvanskeligheder kan distinktionen svært/let tilgængeligt individniveau bidrage til at forklare nogle af de markante forskelle på kollektivernes tilbøjelighed til henholdsvis singularisstyring og pluralisstyring som vores empiriske undersøgelser har påvist: Kollektiver med et svært tilgængeligt individniveau, fx *klub*, *parti* og *regering*, har overvejende singularisstyring, mens kollektiver med et let/lettere tilgængeligt individniveau, fx *befolkning*, *familie* og *par*, overvejende har pluralisstyring (jf. tabel 1).

5.2. *Animathed*

Corbett (1979) skelner i sin fremstilling af et kongruenshierarki ("agreement hierarchy") mellem syntaktisk kongruens ("syntactic agreement")

9 Det kan tænkes at de konceptuelt labile kategori 2-kollektiver i højere grad end de mere stabile kategori 1- og kategori 3-kollektiver er styret af kontekstuelle forhold hvad angår valget mellem singularis og pluralis. Dette har vi dog ikke undersøgt.

og semantisk kongruens ("semantic agreement"). Et tilfælde som *The committee **has** decided* viser syntaktisk kongruens, hvorimod *The committee **have** decided* viser semantisk kongruens (Corbett 1979: 203). Det sidstnævnte begreb bruges altså (bl.a.) om tilfælde hvor et element i pluralis er tilknyttet en substantivisk form som morfologisk er singularis, men som semantisk set kan være pluralis (jf. diskussionen af tilsvarende termer i afsnit 3.). Corbett bemærker i sin fremstilling af kongruenshierarkiet at substantivets animathed kan have indflydelse på valget mellem de to ovenfor nævnte former for kongruens: "it is worth noting that when animacy affects agreement, it is always that animate controllers favour semantic agreement" (Corbett 1979: 219).

Nominale størrelser kan placeres på en skala efter deres grad af animathed, nemlig i et såkaldt animathedshierarki. Animathedshierarkiet findes i et stort antal varianter, som minder meget om hinanden, og som normalt rangerer afsenderen (tekstens *jeg*) som den mest animate størrelse. Et typisk eksempel er Corbetts animathedshierarki (Corbett 2000: 56):

speaker > addressee > 3rd person > kin > human > animate > inanimate

Langacker (1987b: 307) opstiller et nært beslægtet hierarki, som han benævner "the empathy hierarchy":

speaker > hearer > human > animal > physical object > abstract entity

Ifølge Langacker (1987b: 306-307) afspejler dette hierarki "an egocentric assessment of the various sorts of entities that populate the world. It ranks them according to their potential to attract our empathy, i.e. on the basis of such matters as likeness and common concerns." Trækkene 'animathed' og 'empati' kan altså betragtes som to sider af samme sag. De mest animate størrelser er de størrelser som ligner os mest, og hvis situation vi derfor bedst kan leve os ind i: 'jeg' er mere animat end 'du', som igen er mere animat end 'han'/'hun' osv.

Alle forekomster som er medtaget i vores optællinger, betegner 'en enhed som består af flere personer' eller 'flere personer som indgår i en enhed' (jf. afsnit 1. om semantisk tosidethed), og de individer som de undersøgte kollektiver kan betegne, er derfor i alle tilfælde 'humane'. Men

med Corbetts bemærkning om forholdet mellem ”semantisk kongruens” og animathed in mente kan man hævde at et kollektiv som fx *familie* betegner en størrelse som er mere ’human’ og dermed mere animat end fx *hold*, som igen betegner en størrelse som er mere ’human’ og animat end fx *organisation*. Disse forskelle kan forklares ud fra kollektivernes placering i et ’empatihierarki’ eller, om man vil, et ’nærhedshierarki’. De kollektiver som i 2023-korpusset har over 50 % pluralisstyring, nemlig *par*, *familie* og *befolkning*, er kendetegnet ved at betegne størrelser som normalt ikke forbindes med en (abstrakt) ”organisatorisk overbygning”. Derved adskiller de sig fra bl.a. *klub*, *parti*, *regering*, som alle kan forbindes med en sådan overbygning. Et ord som fx *parti* kan både lede tankerne hen på et antal *individer* og på den mere abstrakte organisatoriske *enhed* som individerne indgår i. Yamamoto (1999: 18-19) karakteriserer ”organisations” (dvs. organisationer i bred forstand, fx virksomheder og universiteter) som grænsetilfælde mellem animate og ikke-animate størrelser. En ’organisation’ er ifølge Yamamoto ikke animat *per se*, idet den både kan betragtes som en flerhed af individer og som en abstrakt enhed, der ikke nødvendigvis associeres med specifikke individer. Dette forhold vil som nævnt gælde for kollektiver som *klub*, *parti* og *regering*. Kollektiver som *par*, *familie* og *befolkning* profilerer derimod på en mere umiddelbar måde de individer som indgår i sådanne enheder, og kan derfor karakteriseres som animate *per se*.

Trækket ’animathed’ er foreneligt med Joosten et al.s distinktion svært/let tilgængeligt individniveau: De mindst animate kollektiver har et svært (middelbart) tilgængeligt individniveau og profilerer derfor først og fremmest det kollektive niveau, dvs. den enhed som individerne indgår i; de mest animate kollektiver har et let/lettere (mere umiddelbart) tilgængeligt individniveau og profilerer derfor i højere grad de individer som indgår i enheden.

6. Afsluttende bemærkninger

Da vi indledte vores undersøgelse af kollektivernes forhold til kategorien numerus i de styrede led, gik vi ud fra at valget mellem singularis og pluralis først og fremmest var et *kontekstuellet betinget valg*. Vi mener stadig at konteksten kan spille en rolle væsentlig for valget mellem singularis og pluralis, jf. fx (9) ovenfor, hvor konteksten kan motivere singularisstyring i forbindelse med et kollektiv som ellers altovervejende styrer pluralis i det tilknyttede possessiv, nemlig kollektivet *par*. Men som det er fremgået, indikerer resultaterne af vores undersøgelse at valget mellem singularis og

pluralis i høj grad er *leksikalsk betinget*, forstået sådan at nogle kollektiver semantisk set i højere grad er singularis end pluralis, mens andre kollektiver semantisk set i højere grad er pluralis end singularis (jf. afsnit 5.).

Uanset sådanne semantiske forskelle er kollektiver grundlæggende semantisk toside; de kan alle betegne såvel 'en enhed (som består af flere individer)' som 'flere individer (som indgår i en enhed)'. Det forhold at "mekanisk overensstemmelse ental – ental og flertal – flertal" (jf. afsnit 2.) her kan tilsidesættes af semantiske årsager, minder om det forhold som gør sig gældende ved semantisk genus, fx ved genusvalget i forbindelse med substantiver såsom *cement* og *pølse*, hvor intetkøn (som i *det cement*, *noget lækkert pølse*) betyder 'ikke-individueret, ikke-tællelig', mens fælleskøn (som i *den cement*, *en lækker pølse*) kan angive 'individueret, tællelig' (Hansen & Heltoft 2011: 232). De to genusformer har hver sit semantiske domæne: "Uden om den traditionelle genusautomatik ligger der et system for genus som individuerbarhed" (Hansen & Heltoft 2011: 233). Hvad angår kollektive substantiver, har de to numerusformer hver sit semantiske domæne: Singularis kan markere kollektiv tolkning ('enhed'), men kan også være udtryk for traditionel numerusautomatik (jf. afsnit 3.); pluralis markerer distributiv tolkning ('flere individer').

Om forfatterne

Eva Skafté Jensen, dr.phil., seniorforsker i Dansk Sprognævn.

Jørgen Schack, cand.mag., seniorforsker i Dansk Sprognævn.

Referencer

- Corbett, Greville G. (1979): The agreement hierarchy. *Journal of Linguistics* 15, 203-224.
- Corbett, Greville G. (2000): *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Den Danske Ordbog (<https://ordnet.dk/ddo>).
- Diderichsen, Philip & Jørgen Schack (2022): *Nye danske kerneord. Danske aviser 2012-2016*. Bogense: Dansk Sprognævn.
- Ehlers, Katrine Rosendal (2023): *Number-sensitive reflexive pronouns in Danish. Optionality, microvariation, and cyclic change*. Ph.d.-afhandling. Århus: Aarhus Universitet.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København & Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.

- Hansen, Aage (1965): *Vort vanskelige sprog*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik (1993): *Rigtigt dansk*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Joosten, Frank, Gert De Sutter, Denis Drieghe, Stef Grondelaers, Robert J. Hartsuiker & Dirk Speelman (2007): Dutch collective nouns and conceptual profiling. *Linguistics* 1, 85-132.
- Langacker, Ronald W. (1987a): *Foundations of Cognitive Grammar: Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (1987b): *Foundations of Cognitive Grammar: Volume II: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Lundskær-Nielsen, Tom & Philip Holmes (2010): *Danish: a comprehensive grammar*, 2nd ed. London & New York: Routledge.
- Mikkelsen, Kristian (1911): *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Hans Reitzels Forlag 1975.
- Neset, Tore, Hans-Olav Enger & Laura A. Janda (2022): Er politiet sikker eller sikre? Adjektivkongruens ved kollektiver i norsk. *Arkiv för nordisk filologi* 137, 123-144.
- Ordbog over det danske Sprog (<https://ordnet.dk/ods>).
- Oxenvad, Erik (1974): *Bedre dansk*, 5. udg., 2. oplag. København: Hans Reitzel.
- Yamamoto, Mutsumi (1999): *Animacy and reference: a cognitive approach to corpus linguistics*. Stanford: Stanford University Press.
- Åfarli, Tor A. & Øystein A. Vangsness (2020): Formell og semantisk adjektivkongruens i norsk. *Oslo Studies in Language* 11(2), 527–540.